

AFET DÖNEMİNDE MEDYADA ÖZDENETİM VE ÖZDENETİM UYGULAMALARI

Ayşe Gül BOLAT
İstanbul Üniversitesi, Türkiye
aysegulb@org.iu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-1843-9420>

Atıf	Bolat, A. G. (2023). Afet Döneminde Medyada Özdenetim ve Özdenetim Uygulamaları, Yeni Medya Elektronik Dergisi, Yeni Medya Elektronik Dergisi, 7 (3), 175-197.
-------------	--

ÖZ

Gazetecilik, ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra kontrol edilmesi gereken bir alan olmaya başlamıştır. Zaman zaman etik ihlaller olmuş; bu ihlaller bazı toplumsal, siyasal, ekonomik sorunlara yol açmış ve bu sorunlar farklı meselelere de neden olmuştur. Bu tür sorunların önüne geçmek için basın dışardan müdahale ile denetlenmeye başlamış, yasalara bağlı olarak denetlenen basın, bazı kısıtlamalara maruz kaldığı için görevini yerine getirememeye başlamıştır. Denetim uygulamaları sadece basın görevini yapamamakla kalmayıp basın çalışanlarını da bazı yaptırımlarla karşı karşıya bırakmış ve mesleğin itibarını kaybetmesi gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Basın tüm bunların önüne geçebilmek için dışarıdan müdahale yerine, mesleğin içerisinde oluşturulan bir mekanizmaya ihtiyaç duymuştur. Kendi kendini denetleme mekanizması olarak ortaya çıkan özdenetim uygulanmaya başlanmıştır. Uzun zaman önce öz denetim adına çalışmalar başlamış, başarı elde etmiş olsa da bu uzun soluklu olmamıştır. Gönüllülük esasına dayanması ve özdenetim adı altındaki yaptırımların etkili olmaması nedeniyle bir süre sonra başarısızlıkla sonuçlanan bir girişim olarak kalmıştır. Daha sonra öz denetim uygulamalarını daha etkin bir şekilde geliştirmek için çalışmalar yapmaya devam edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı medya özdenetim uygulamalarının ve afet haberciliğinde medyada özdenetiminin önemini vurgulamaktır. Çalışmada, özdenetim uygulamalarının başlangıcı ve uygulamalar için atılan adımlar ile özdenetim sistemleri ve Ombudsmanlık kavramı incelenecek son olarak da afet döneminde medya özdenetimine ve Ombudsman uygulaması referans alınarak Türkiye’de 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi örneğine yer verilecektir. Çalışmanın yöntemi olarak nitel araştırma yönteminden Türkiye özelinde literatür taraması kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Özdenetim, Ombudsmanlık, Afet Haberciliği, Medya.

SELF-CONTROL AND SELF-CONTROL PRACTICES IN THE MEDIA IN THE DISASTER PERIOD

ABSTRACT

Journalism has become a field that needs to be controlled shortly after its emergence. There have been ethical violations from time to time; These violations have caused some social, political and economic problems and these problems have caused different issues. In order to prevent such problems, the press began to be controlled by external intervention, and the press, which was regulated in accordance with the law, started to fail to fulfill its duties because it was exposed to certain restrictions. Audit practices have not only failed to perform their duties in the press, but have also faced some sanctions and brought problems such as the loss of the profession's reputation. In order to prevent all these, the press needed a mechanism created within the profession instead of outside intervention. Self-control, which emerged as a self-control mechanism, has begun to be implemented. Although studies on self-control began a long time ago and achieved success, this was not long-term. It remained an unsuccessful attempt after a while, as it was based on volunteerism and the sanctions under the name of self-control were not effective. Afterwards, studies continued to develop self-regulation practices more effectively.

The aim of this study is to emphasize the importance of media self-regulation practices and media self-regulation in disaster reporting. In the study, the beginning of the self-regulation practices and the steps taken for the practices, the self-regulation systems and the concept of the Ombudsman will be examined, and finally, the example of the 6 February 2023 Kahramanmaraş Earthquake in Turkey will be given with reference to the media self-regulation in the disaster period and the Ombudsman practice. As the method of the study, a literature review for Türkiye, which is one of the qualitative research method, will be used.

Keywords: *Self-regulation, Ombudsman, Disaster Journalism, Media.*

GİRİŞ

Gazetecilik mesleğini yapan kişiler kamuoyunu bilgilendirmekle sorumlulardır. Kamuoyunun bilgilendirilmesi için birtakım etik sorunlar ortaya çıkmakta bu da gazetecilik mesleğine gölge düşürmektedir. Yapılan hatalar nedeniyle devlet kanunlar aracılığıyla müdahale etme gerekliliği duymaktadır. Bu gereklilik ile beraber hata yapan gazeteciye yasal yaptırımlar uygulanmaktadır. Bu durum gazetecinin itibarının zarar görmesinin yanı sıra mesleğin de imajını zedelemektedir. Hukuki yaptırımlara maruz kalmak istemeyen gazeteciler bilgiyi ve haberi paylaşma konusunda daha çekimser davranmakta ve ifade özgürlüğü doğrudan ya da dolaylı olarak kısıtlanmaktadır.

Gazetecilik mesleğinin kısıtlanmaması adına meslek örgütleri çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalar gazeteciler yararına olduğu gibi mesleğin itibarını da korunması açısından önem arz etmektedir. Mesleği icra eden çalışanların karşılaştıkları birtakım sorunların büyümemesi adına meslek çatısı altında çözülmesine ya da önlenmesine yönelik uygulamalar yapılmaya başlanmıştır.

Gazetecilere daha rahat çalışma ortamı sağlanması ve ifade özgürlüğünün kısıtlanmaması, denetim mekanizmasına maruz kalmamak için “özdenetim” sistemi uygulanmaya konulmuş, bu anlamda da bir dizi adımlar atılmıştır. Basına dışarıdan bir müdahale yerine kendi kendini kontrol mekanizması oluşturulmuştur. Haberde kullanılan haber dili otokontrolün gerekli olduğu önemli bir konu olmaktadır. Aktarılabilecek her olay haber diline göre haberleştirilmesi ve toplumun hassasiyetlerine özen gösterilmesi gerekmektedir. Diğer yandan gazetecilerin kamuoyu ile paylaşması gereken ani olarak yaşanan birtakım acı olaylar da yaşanmakta ve bu olayları aktarırken kullandıkları haber diline özen göstermeleri gerekmektedir. Özellikle büyük yıkım yaşanan çok sayıda can kaybına neden olan afet dönemlerinde bu durum ayrı bir öneme sahiptir. Bu çalışmada özdenetim sisteminin gelişimi ve Ombudsmanlık kavramı açıklanacak daha sonra ise çalışmanın son bölümünde afet haberciliğinde özdenetim ele alınacaktır. Afet haberciliğinde özdenetim kısmında 6 Şubat 2023’te yaşanan Kahramanmaraş depremi incelenecektir.

KAVRAM OLARAK ÖZDENETİM

Denetim kavramı ile karıştırılmaması gereken “Özdenetim” ya da “otokontrol” kişi veya kuruma atfedilen kendi kendini denetleme ve kontrol etmesini ifade etmektedir (Türker, 2001: 23). Kamuya karşı sorumlu olan kurum ve kuruluşlar ve bunların bünyesinde bulunan kişiler ve gruplar önemli görevler yüklenmektedirler. Yerine getirdikleri görevleri sorumlu oldukları halka zarar verecek şekilde kendi çıkarları doğrultusunda ya da herhangi bir şekilde kötüye kullanılmaları için birtakım düzenlemelere tabi olmak durumundadırlar. Görevini herhangi bir şekilde kötüye kullanan kişi ve kurumların yasal olarak yaptırıma tabi tutulması denetim mekanizmasıdır. Denetim yasalarında yer alırken özdenetim kurum ve kuruluşların bünyesinden meydana gelmektedir.

Özdenetimde, denetimde olduğu gibi dışarıdan bir denetleme söz konusu olmadığı gibi herhangi bir yaptırımda uygulanmamaktadır. Özdenetim kanun çerçevesinde bir uygulama değildir. Özdenetim, bireylerin, her türlü resmi ya da özel kurumların, toplulukların ahlaki normları kapsamında ve toplumdaki değerlere göre düzenlenen hukukiden ziyade toplumsal gücü ön plana alan bir sistem olarak uygulanmaktadır. Doğrudan hukuki bir boyut taşımada da hukuki yaptırımların uygulanmaması için özdenetimin uygulanmasına ortam hazırlanmaktadır (Türker, 2001: 23). Kurum ve kuruluşlar herhangi bir olumsuz duruma karşı kendi kuralları ile önlem almakta ve sorunları da bu kurallara göre çözüme kavuşturmuşlardır. Yasa olarak değerlendirilmeyen kurallar, içinde bulunulan topluma göre şekillenmektedir.

Sürekli olarak karşılaştığı ahlaki değerler ile ilgili problemlere ve çelişkili durumlara çözüm bulma arayışında kalan basının kamusal çıkarlara hizmet etme yükümlülüğünü üstlenmesi temel enstrüman olmaktadır. (Sönmezer, 2022: 83)

Medya ve Özdenetim

Medyanın uyguladığı özdenetim, topluma karşı üstlenilen sorumluluğu ifade etmektedir. Medya kamuya karşı sorumluluğunu; kamuoyunu bilgilendirmek, yönetilenler adına iktidarları denetlemek vs. gibi kökleşmiş yaklaşımlar kapsamında icra ederken, yine medyanın kamuya karşı sorumluluğunu kusursuz bir şekilde yerine getirmek amacıyla farklı özdenetim sistemlerinin var olduğunu söylemek mümkündür (Bakar ve Altay, 2020: 164). Her alanda ya da meslekte olduğu gibi medyada da özdenetim yer almaktadır. Kamu için önemli olan medya, halk adına hükümeti denetlemesi nedeniyle dördüncü kuvvet olarak nitelendirilmektedir. Fakat dördüncü güç olarak nitelendirilen medya etik sorunlarla karşılaşmaktadır.

Basının sorumluluğunu yerine getirmesi kimi zaman editöryal bağımsızlık, medyanın tekelleşmesi, kâr amacı taşıması, tiraj ve reyting kaygısı, medyanın propaganda ve hegemonya ile ilgisi, yorum ve yalan haber ayrımının yapılmaması gibi birçok sebeple etik ihlaller söz konusu olmaktadır.

Otokontrol olarak da bilinen özdenetim, medyada çalışan bireylerin herhangi bir taraf tutmaması ve bağımsız kalabilme hakkını korumaktadır. Aynı zamanda özdenetim, mesleki yanlışları iktidarda bulunan kişiler tarafından değerlendirilmesinin yerine mesleği icra eden kişilerce değerlendirilmesi imkânı sağlamaktadır. Gazetecilikte otokontrolün amacı gazetecilik etik ilkelerinin, doğru haber alıp verme ile birlikte bütün hakların muhafaza edilmesi, basın özgürlüğü ile farklı perspektiflerin ve düşüncelerin korunması ile ilgili en düşük standartları belirlemektir (Zlatev, 2011: 20).

Basının özgür olması basının tarafsızlığı açısından önemlidir. Bundan dolayı mesleği icra eden gazetecilerin hatalarının hukuki olarak denetlenmesi mesleğin itibarı açısından olumsuzluğa yol açabilmektedir. Bunu önlemek için özdenetim mekanizması işlerlik kazanmaktadır. Bu açıdan gazeteciler tarafından kamuya iletilecek olan her türden içerik önceden düzeltilmelidir.

Toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi basın da yasal düzenlemelere tabidir. Sadece yasal düzenlemeler değil aynı zamanda gazetecilik mesleğinin icra edilmesine yönelik bazı usul ve esaslar ile meslek ahlakının sınırlarını belirleyen basın ahlak ilkeleri de bulunmaktadır. Gazeteciler için yol göstermesi bakımından da önemli olan basın meslek ilkeleri gazetecinin mesleği kötüye kullanımını önlemesinin yanı sıra mesleğini dürüstçe yapan gazetecileri görevleri sırasında ya da sonrasında ortaya çıkması muhtemel durumlardan korumakta ve gerekli destekleri almasını sağlamaktadır (Özgen, 2006: 62).

Mesleki olarak herhangi bir sorunla karşı karşıya kalmamak için gazetecilerin basın meslek ilkelerine uygun şekilde hareket etmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde

gazeteciler yasal olarak bazı yaptırımlarla karşılaşmak durumunda kalmaktadırlar. Hukuki boyuta gelmesi hem gazetecilerin işini yapamamasına hem de mesleğin itibarını kaybetmesine neden olmaktadır.

Türkiye Basınında Özdenetimin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Devleti döneminde basına yönelik bazı uygulamalar başlamıştır. 1858 yılında başlayan uygulamalar özdenetim olarak değerlendirilememektedir; daha çok kısıtlayıcı girişimler olarak kalmıştır (Kösedağ, 2018: 503). Türk basınında özdenetim uygulamaları 19. Yüzyılın ikinci yarısında başlamış; fakat bu uygulamalar basının özgür bir şekilde görevini yerine getirmesine engel olmuştur. O günlerde özdenetim sayılmayacak uygulamalar basın çalışanları tarafından değil dönemin hükümeti tarafından düzenlenmektedir.

1935 yılında Birinci Türk Basın Kongresi düzenlenmiş ve gazetecilik mesleğinin daha iyi bir konuma gelmesi ile birlikte gazetecilerin de ilerlemesi hedeflenmiştir. Kongrenin asıl hedefi Basın Birliği'nin kurulması olmuştur. Fakat Basın Birliği'nin kurulması kararı hükümet tarafından alınmış, gazetecilik mesleğini icra eden kişilerce yapılmamıştır. Basında gönüllülük esaslı bir denetim sağlanması söz konusu olmamıştır. 27 Haziran 1938 yılında 3511 sayılı ile Basın Birliği Kuruluş Kanunu çıkmıştır, bu kanun ile Türkiye, İstanbul, İzmir, Ankara, Adana ve Trabzon illerinde basın birliği kurulması kararıyla beş basın bölgesine ayrılmıştır. Basın Birliği Kanunu, Basın Birliği'nin kamu tüzel kişi olmasına ve yasal yaptırım gücüne sahip olmasına neden olmakla kalmamış; aynı zamanda Birlik, devletin basın üzerinde bir denetim mekanizması kurmasına da yol açmıştır (Arvas, 2018: 148-150).

1900'lü yılların başında basına yönelik girişimler başlamış; ama bu hükümetin isteği doğrultusunda atılan bir adım olmuştur. Birinci Türk Basın Kongresi ile kurulan Basın Birliği, özdenetim için bir aşama niteliği taşısa da devlet müdahalesi ve sonrasında çıkan Basın Birliği, Kuruluş Kanununun çıkması ile yasalaşmış; daha sonra birlik yasal güç elde etmiş devlete müdahale eder konuma gelmiştir.

1945 yılında ABD'den bir komisyonun Türkiye'ye ziyaretleri neticesinde basın özgürlüğünün kapsamı birtakım eleştirilere maruz kalmıştır. Ziyarete gelen Komisyon, siyasetçiler ile medyada bulunan çalışanlarla görüşmeler yapmış ve İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki barış görüşmelerinde yapılan anlaşmalarda basın özgürlüğünün önemli bir kriter olarak yer verileceğini, basın üzerindeki devlet nüfusunun yok edilmesi gerektiğinin ve sansürün kaldırılması için basın mensuplarının gerekli çabayı göstermeleri gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda önemli husus olarak basının, kendisine düşen görevlerin bilincinde olmasının, sansüre taviz vermemek için etkin olacak bir otokontrolün zorunlu olduğu vurgusu yapılmıştır (Arvas, 2014: 98).

Türkiye tarihinde birtakım basına yönelik girişimler ya devlet müdahalesi ile ya da dış güçler müdahalesi ile gerçekleşmiştir. Basının ilerlemesine yönelik atılan adımlar basın özgürlüğünün sağlamak adına olmuştur. Basın özgürlüğünün sağlanmasını

amaçlamanın yanı sıra basın da görevini yaparken herhangi bir devlet müdahalesini gerektirecek duruma fırsat vermemesinin altı çizilmiştir.

Türkiye’de basın ve yayın özdenetimine yönelik olarak Basın konseyi, Medya Etik Konseyi, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi, Ombudsmanlık, Basın Şeref Divanı gibi birtakım uygulamalar görülmektedir (Gül, 2013: 152). Ancak çalışmamızın sınırları itibariyle bu uygulamalardan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Basın Şeref Divanı, Basın Konseyi ve Ombudsmanlık kavramına yer verilecektir.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti

10 Haziran 1946 ‘da kurulmuş olan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti özdenetim adına önemli bir gelişme olmuştur. Cemiyetin kurucuları arasında Cemiyetin ilk seçilmiş başkanı olan Sedat Simavi, Cevat Fehmi Başkut, Burhan Felek, Nezh Demirkent, Necmi Tanyolaç ve Nail Güreli ve birçok isim bulunmakta ve bu isimler cemiyetin başkanlığını da yapmışlardır. Cemiyet, yazılı, sözlü, görsel alanları içeren gazetecilik mesleğini; mesleğin geleneklerini, ahlaki normlarını korumak; toplumun her kesiminin bilgi alma ve fikir özgürlüğünü sağlamak, basın çalışanlarının meslek hayatı boyunca herhangi bir sıkıntı yaşamaması için katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. 212 sayılı yasayla düzenlenmiş olan 5953 sayılı yasa maddeleri gereği sözleşmeli çalışmak, asgari 24 ay meslek deneyimi olmak ya da Basın Kartı taşımak Gazeteciler Cemiyeti’ne üyeliğin ilk şartıdır. 11 kişiden oluşan Yönetim kurulu genel kurulu bünyesinde yapılan gizli oylamada en fazla oy alan üyelerden oluşmaktadır. Yönetim kurulunun görev süresi ise üç yıl olarak belirlenmiştir (URL-1).

Basına yönelik yapılan özdenetim için tüzel kişi olarak Türkiye Gazeteciler Cemiyeti devlet müdahalesi olmadan kurulmuştur. Özdenetimin sağlanması için devlet tarafından müdahale edilemeyecek bir kurum tarafından kontrol edilmesi ihtiyacını Türkiye Gazeteciler Cemiyeti üstlenmiştir. Gazetecilik mesleğinin itibarını korumak ve Türk basınına daha ileri bir düzeye taşımak amaçlanmıştır. Cemiyete üye olmak için de bazı şartları yerine getirmek zorunlu olmuştur.

Daha önce herhangi bir meslek örgütü içerisinde olmayan yardımlaşma ve dayanışma maddeleri Gazeteciler Cemiyeti Tüzüğüne dahil edilmiştir. İşsizlere, evliliğe hazırlananlara, çocuk sabi olanlara kısaca yardıma ihtiyacı olanlara sosyal yardım yapılması planlanmıştır. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti özdenetim adına önemli bir adım olan Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesine 1998 yılının Kasım ayında imza atmıştır (Arvas, 2018: 152).

Gazeteciler Cemiyeti sadece gazetecilik mesleğine yönelik uygulamaları ile ön plana çıkmamış; sosyal sorumluluk görevi de üstlenmiştir. Toplumda yardıma ihtiyacı olan herkes için bir yardım planı oluşturulmuş ve bu davranışı ile diğer meslek gruplarına bir örnek teşkil etmiştir.

Basın Şeref Divanı

1960 yılı öncesinde özdenetim adına girişimler çok mümkün görünmemektedir. Daha çok denetim olarak nitelendirilen birçok adım atılmış; fakat bu basının kendi kendini denetlemesi olarak değerlendirilmemektedir. Basının daha özgür işleyişi için uygulanan hukuki yaptırımlar basının imajına gölge düşürmekten öteye geçememiştir. Meslek çalışanları tarafından herhangi bir adım atılmamış, devlet müdahalesi ya da uluslararası müdahaleler olarak kalmıştır.

Gerçek anlamda basında özdenetim ya da basının kendi kendini denetimi ile ilgili çalışmalar 1960 yılı sonrasında başlamıştır. 27 Mayıs 1960 tarihinde yaşanan devrim sonrasında Milli Birlik Komitesi basın üzerindeki hürriyeti sınırlayıcı uygulamanın durdurulması ile beraber, devrim öncesindeki hükümet ile ilgili sorumluluk duygusu ile örtüşmeyecek yayınlar başlamış, bu durumun devamı olarak basın özgürlüğünü zedeleyecek bazı kısıtlamalar getirilmesi zorunlu olması nedeniyle, Milli Birlik Komitesi'nin desteği ile ilk kez özdenetim sistemi oluşturulmuştur (Tıkveş, 2011: 192).

Basının özgürlüğünün sağlanması mesleğin sorumluluğunun ikinci plana atılmasına neden olmuş; bu da basın özgürlüğünün devlet eliyle kısıtlanması yerine meslek ahlakının sağlanması için çalışmalar başlamasına yol açmıştır.

Özdenetim gereksinimi nedeniyle 24 Temmuz 1960'ta TGC ve Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın iş birliği ile gerçekleştirilen törende Basın Ahlak Yasası oluşturulmuş, basın çalışanları, medya organları da kabul etmişlerdir. Hazırlanan bu Basın Ahlak yasasının uygulanması ve denetlenmesi amacıyla aynı toplantıda Basın Şeref Divanı oluşturulmuştur (Girgin, 2006: 51).

Özdenetim için yapılan çalışmalar zaman zaman olumlu sonuçlar vermiş olsa da çoğu zaman olumsuzluklar da görülmüştür. Basın çalışanlarının görevini yerine getirirken mesleği yanlış kullanımları nedeniyle özdenetim yetersiz kalmış; bunun yerine devlet müdahalesi ile karşı karşıya kaldığı denetim kaçınılmaz olmuştur.

Basın Ahlak Yasası'nın maddeleri:

“1. Bir amme müessesesi olan gazetecilik mesleği, bu mesleğin dışında kalan özel veya ahlaka aykırı maksat ve menfaatlere alet edilemez ve amme menfaatlerine zarar verici bir şekilde kullanılamaz.

2. Yazı, haber, fotoğraf vs. şekillerde yapılacak yayınlarda şu hususlara riayet edilir:

a) Ahlaka aykırı veya müstehcen yayında bulunulamaz.

b) Şahıs, müessese ve zümreleri hedef tutan yazılarda galiz kelimeler kullanılamaz, şeref ve haysiyetlere karşı haksız yayın yapılamaz.

c) Amme menfaatini ilgilendirmeyen hallerde fertlerin hususi hayatları küçük düşürücü şekilde teşhir edilemez.

d) Şahıslar müesseseler veya zümreler aleyhinde iftira ve isnatta bulunulamaz.

e) Din istismar edilemez.

3. Haberlerde ve olayların yorumunda hakikatlerden, tahrif ve kısaltma yoluyla maksatlı olarak ayrılmaz, doğruluk şüphe uyandırabilen ve tahkiki gazetecilik imkanları içinde bulunan haberler tahkik edilmeden ve doğruluğuna emin olunmadan yazılamaz.

4. Gazetecinin veya gazetecinin şahsi veya taraf tutan kanaatlerine haberlerin metninde yer verilmez.

5. Haber başlıklarından haberin ihtiva ettiği hususlar tahrif edilemez.

6. Amme menfaati mutlak lüzum görmedikçe, 'mahrem' kaydı ile verilen malumat yayınlanamaz.

7. Gazeteci kaynaklarının mahremiyetini koruyacak ve kendisine verilen sırlara saygı gösterecektir.

8. Haber, yazı veya resim kaynaklarının, yayın tarihi için koydukları zaman kaybı ihlal edilemez.

9. İlan, reklam mahiyetindeki haber, resim veya yazıların, ilan veya reklam oldukları tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.

10. Mevcutelerin verdikleri yanlış bilgilerden dolayı yollanarak haklı cevap veya tekipler, cevap veya tekiye sebep olan yazının tesirini tamamıyla giderecek şekilde en kısa zamanda yayımlanır” (Özdemir, 2006: 47-48).

Bu maddeleri ihlal eden gazeteciler Basın Şeref Divanı tarafından yaptırımlara maruz kalmış, fakat bu yaptırımlar sonucunda da Basın Ahlak Yasası'nın maddeleri ihlal edilmiştir.

1960-1967 yıllarında işlerlik gösteren Basın Şeref Divanı ilk başlarda başarı gösterse de sonunda işlevini yitirmiştir. Başarısızlığın nedenleri, uygulanan yaptırımların caydırıcı nitelikte olmaması, ilan kesme gibi mali yaptırımların basın kuruluşlarının Şeref Divanından çekilmesine yol açmıştır; diğer yandan mali yetersizlik, ideolojik tartışmaların artması ile Basın Ahlak Yasası ile örtüşmeyecek tutumların artmaya başlaması, adaletsiz denetimler ve Basın Şeref Divanı'nın kamuoyu ve gazeteciler tarafından benimsenmemesi gibi ifadeler kullanmak mümkündür (URL-1).

Basın Şeref Divanı'nın gönüllülük esasına dayalı bir uygulama olması nedeniyle çoğu kuruluşun divandan ayrılması mümkün olmuş; belirtilen ilkelerin gazeteciler tarafından ihlal edilmesine ise Basın Şeref Divanının uyguladığı yaptırımlar engel olamamıştır.

Basın Konseyi

Basın Şeref Divanı'nın başarısızlık ile sonuçlanması basının uzun bir süre kendi kendini kontrol etmesine neden olmuştur; fakat bu konu ile ilgili konferanslar, sempozyumlar, oturumlar düzenlenmiştir. Bunlardan dikkat çekici olanı 1972 yılının 14 Şubat günü düzenlenen İstanbul Gazeteciler Cemiyetinin üyelerinin bir araya geldiği kurulda Uluslararası Basın Enstitüsü (International Press Institute-)'nün Gazetecilik Basın Ahlak Kurallarını onaylamasıdır. Diğer gelişmeler düzenlenen sempozyum, konferans ya da oturum olmanın ötesine geçememişlerdir. 1986 yılında

ise dokuz gazeteci İstanbul’da bir araya gelerek basın organları ve çalışanlarıyla görüşmeler yapmışlar ve bir Konsey oluşturma fikrini açıklayıp önerileri almışlardır. Bu önerilerle Basın Meslek İlkeleri’nin ve Basın Konseyi Sözleşmesi’nin temelleri belirlenmiştir. Hazırlıkların bitmesi ile Basın Konseyi, 1988 yılının 6 Şubat günü çeşitli basın ve yayın kuruluşlarının katılımı ile kurulmuştur (Özgen, 2012: 70).

Basın Konseyi, Basın Şeref Divanına göre kendi içinde çalışma organlarına ayrılmış daha ciddi bir yapı olarak oluşturulmuştur. Konsey, üç organı olan Üyeler Kurulu, Temsilciler Kurulu, Yüksek Kurulu ile faaliyet göstermektedir.

Gazetecilik mesleğine ilişkin kendini denetleme esaslarının bir diğeri olan Basın Meslek İlkelerinin maddeleri:

“1. Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özrü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.

2. Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz.

3. Kamusal bir görev olan gazetecilik, ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez.

4. Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.

5. Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz. 6. Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz.

7. Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanamaz.

8. Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymiş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.

9. Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse "suçlu" ilan edilemez.

10. Yasaların suç saydığı eylemler gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.

11. Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.

12. Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.

13. Şiddet ve zorbalığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınılır.

14. İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.

15. Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.

16. Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tektip hakkına saygı duyarlar” (URL-2) şeklinde sıralanmaktadır.

OMBUDSMANLIK KAVRAMI, ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

İsveç dilinde eski bir kavram olan Ombudsman kelimesi, “temsilci” anlamına gelen “ombud” kelimesi ve “kişi” ya da “şahıs” anlamına gelen “man” kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Ombudsman kelimesi kavramsal anlamda kamuoyunun şikâyetlerini izleyen memur ya da yönetilenlerle iktidar arasında çıkan anlaşmazlıklarda bir tür hakem görevi üstlenen kişi olarak tanımlanmaktadır. Kurumsal olarak ortaya çıkan Ombudsmanlık, uygulanan her ülkede sosyal, kültürel, siyasi, hukuki yapısına uygun rollere göre adlandırılmıştır. Türkiye’de Ombudsmanlık birçok farklı kavramla bilinmektedir (Kaya, 2020: 68).

Kurum ve kuruluşlarda görevlendirilen Ombudsmanlar, halk ve yönetim arasında bir köprü rolü üstlenmiştir. Ombudsman kelimesinin anlamından da anlaşılacağı gibi yükümlülüğü, halkı temsil etmekte ve halktan gelen şikâyetleri çözüme kavuşturmak için yönetime iletmek ile görevli olmaktadır.

Bir basın organında bulunan ombudsmanın görevi ortaya çıkan bazı olumsuz durumlarla ilgili soruşturma yapmak ve bu soruşturmanın sonucunda karar vermek, gerekli durumlarda açıklama yapmak ve hataları düzeltmektir. Ombudsmanların çoğu kendi gazetelerinde yer alan köşe yazılarında gazetecilerin çalışmasına dair görüş ve eleştiri paylaşmaktadır (Ayten, 2013: 4-5).

Dünyada basın ombudsmanlığında kurum içinden ve kurum dışından özdenetim uygulamaları olarak iki farklı yöntem benimsenmiştir.

Kurum kapsamında olmayan özdenetim uygulamaları (Basın Şikâyetleri Ombudsmanı), İsveç modeli basın ombudsmanlık uygulaması olmakla beraber bir parlamento üyesi, İsveç Barolar Birliği Başkanı ve İsveç Basın Konseyi Temsilcilerinden oluşan komisyonun seçmiş olduğu Ombudsmanlık türüdür. Bu tür Ombudsmanlık görevi yapan görevlilerin maaşını Yayıncılar Derneği’ne üye yayıncılar vermektedir. Bu tip ombudsmanlık uygulamasında okurların şikâyetlerini ilettiği Ombudsmanın, hükümetle herhangi bir bağı bulunmamaktadır. Gazeteden maaş almayan Ombudsmanların görev yaptıkları gazete ile ilişkileri bulunmamaktadır. Kurum dışı Ombudsmanlık, güvenilir olsa da masraflı olması, bürokrasiye neden olması ve gazeteci ile editör arasındaki iletişimi engellemesi nedeniyle eleştirilmektedir (Avşar, 2014: 62).

İsveç tipi özdenetim uygulamalarında Ombudsmanlık uygulamasının yasal olması, keyfi uygulamaların önüne geçmiş; fakat bu durum bürokratik sorunlara neden olmuştur. Yayıncılar Derneği’nin temsilcilerin maaşını ödemesi ise derneğin giderlerini artırması nedeniyle mali yük olmuştur.

Kurum kapsamında olan özdenetim uygulamaları (Okuyucu Temsilcisi) ise Amerika Birleşik Devletleri’nin uygulandığı biçimdir. Her basın kuruluşu ombudsmanını kendi seçmektedir. Ombudsman bulundurmaları yayın kuruluşlarının isteğine bağlı olarak oluşturulmaktadır. Hukuki olarak yapılan bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu tür ombudsman, kurumda çalışan gazetecilere mesleki görev ve sorumluluklarını

hatırlatmak için kurum içerisinde eleştirel yayınlar bir taraftan da okuyucuların çıkan haberler ve yorumlarla ilgili şikayetlerini değerlendirmektedir. İsveç modelinin aksine temsilciler maaşını, görev yaptıkları kuruluşlardan almaktadırlar (Aşkan, 2018: 248-249).

İsveç'te uygulama biçiminde çok farklılık olmasa da ABD'de yasaların zorunlu tutmaması nedeniyle isteğe bağlı olması ve Ombudsmannın maaşını yayın kuruluşunun kendisinin ödemesi ile ayrılmaktadır. İsveç'te yasalar ile zorunlu olması devletin basın organlarının denetimine ne kadar önem verdiğinin bir göstergesi olmaktadır. Fakat diğer yandan İsveç'teki basın yasasının basın organlarını ne kadar denetlediğini, basın özgürlüğünü ne derecede sağladığı da önemlidir.

Türkiye'de Ombudsmanlık Uygulaması

Türkiye'de ombudsman uygulaması 1980'lerin ilk yıllarında Seyfettin Turhan'ın Hürriyet Haber Ajansı'nda ve Emre Kongar'ın Hürriyet gazetesinde okur temsilciliğini almaları ile denenmiştir. İki isim çalıştıkları kurumda gazetelerin kaliteli ve hatasız yayımlanması için yazım dilini, yazım yanlışlarını denetlemektedir. Seyfettin Turhan, Ajans çalışanları için "Aylık Bültende" esprili bir üslup ile, yapılan yazım yanlışları hatalarını, haber yapımında yapılan hatalarını muhabirlere anlatmıştır. Daha sonra Türkiye'de okur temsilciliği çok bilinmemesine rağmen 22 Mart 1999'de Milliyette başlatılan okur temsilcisi sayfası ile başlangıç yapılmıştır. 19 Mart 2002 tarihinde ise Hürriyet gazetesinde okur temsilciliği uygulaması başlatılmıştır (Özgen, 2006: 223-225).

Ombudsmanlık bir süre sınırlı sayıda gazetelerde görülmeye başlamıştır. Gazetecilerin hatalarını denetleyip bu hataları gazetecilere bildirmeye başlayan Ombudsmanlar, çalıştıkları kurumlarda gazetelerin kaliteli bir şekilde yayımlanması görevini üstlenmiştir. Okur temsilciliği kavramı bir süre adını duyuramamış; daha sonra Milliyet gazetesi ve sonrasında Hürriyet gazetesi okur temsilciliği sayfası açarak ilk okur temsilciliği açan yayın kuruluşları olmuşlardır.

2004 yılında Sabah gazetesinde okur temsilcisi göreve başlamış; böylece tirajı yüksek olan gazeteler ile uygulanmaya başlanan bir özdenetim sistemi olarak yaygınlaşmaya başlamıştır (Özçelik, 2019: 27). Daha önceki uygulamalarda olduğu gibi ombudsmanlıkta da özdenetim bazı engellere takılmıştır. Okur temsilcileri gazetelerde yer alan ya da alacak olan haberlerin hatalarını tespit etmemiş; aynı zamanda çalıştığı yayın kuruluşunun hatasını da tespit ettiğinde eleştirip kurumun dikkatini çekebilir hale gelmesi muhtemeldir. Okur temsilcisi her ne kadar işini yapıyor olsa da eleştirmek durumunda kaldığı gazeteci ya da kurumun yönetici kadrosunun da hedefi olabilmektedir. Diğer taraftan okur eleştirilen gazeteciye karşı güvensizlik duymaya başlayacak ve bu da imajını zedeleyecektir.

AFET HABERCİLİĞİ VE MEDYADA ÖZDENETİM

Doğal Afetler ve Afet Haberciliği

Afet haberciliği kavramına ve afet haberciliğinde özdenetim kısmına geçmeden önce doğal afet tanımına ve doğal afet kapsamına değinmek gerekmektedir. Çeşitli kaynaklarda afet tanımları yer almasının yanı sıra ilgili kurumların genelde kullandığı Birleşmiş Milletler tarafından yapılan tanımdır. Türkiye'nin afetlerle ilgili yetkili kurumu olan AFAD'ın da kabul ettiği tanımda afet, sosyal, ekonomik ve fiziksel kayıplara yol açan, günlük yaşamın aksamasına, durma noktasına getiren, insan, teknolojik ya da doğa kaynaklı olayların tümü olarak belirtilmektedir (Kadioğlu, 2008: 2 aktaran Yılmaz & Algül, 2019: 236).

Yer yüzünde meydana gelen farklı türde doğal afet bulunmakta ve sebepleri de farklı olmaktadır. Yaşanan bu afetler en çok meydana geldiği yer yüzünde yaşayan canlıları etkilemektedir. Yaşam alanlarının yıkımına neden olan afetler sosyal, fiziksel ve ekonomik düzeni de bozmaktadır. Sebebi her ne olursa olsun yaşanan doğal afetin boyutu ile yol açtığı hasar doğru orantılı olmaktadır.

İnsan yaşamında ve doğada büyük hasara yol açan doğal afetler dünyanın var olduğu günden beri meydana gelen olaylardır. Yaşanan doğal afetler her yıl milyonlarca insanı etkilemekte can ve mal kaybına, yaralanmalara, ciddi miktarlarda maddi kayıplara sebep olmaktadır. Çölleşme, küresel ısınma, fırtına, kuraklık, zemin çökmesi, yıldırım, tsunami, toprak kayması, tarımsal zararlılar, sis nedeniyle düşük görüş mesafesi, soğuk ve sıcak hava dalgaları, su baskınları ve sel, kar fırtınaları, kum, toz, yağmur, rüzgâr fırtınaları, çalı ve orman yangınları, kaya düşmesi, hortumlar, heyelanlar, fırtına kabarması, don, dolu, volkanik patlamalar, heyelanlar, depremler doğal afet olarak bilinmektedir. Teknolojik temelli afetlere, büyük yangınlar, çevre kirlenmeleri, kimyasal ve nükleer kazalar örnek olmaktadır. Kökeninde insan bulunan doğal afetleri ise insan ve politik faktörlerin etkili olduğu savaşlar, terör olayları, büyük göçler, iç çatışmalar ve bunlar nedeniyle ortaya çıkan durumların tamamı oluşturmaktadır (Soydan & Alpaslan, 2014: 57). Doğal afetin neden olduğu yıkımın büyüklüğü doğrultusunda yaşamda önemli derecede etkilenmektedir. Sürecin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi için afet durumlarında teknolojiden ve iletişim araçlarından yararlanılmakta bu noktada ise medya önemli bir rol üstlenmektedir.

Afet haberciliği, toplumun yaşadığı herhangi bir sıra dışı duruma karşı, ilgili olay hakkında bilgileri elde ederken olaydan önce, olaydan sonraki müdahale anında ve iyileşme sürecinde hangi kaynakların kullanılacağını ve bu konuda habercilerin profesyonel olması gerektiğini, haber içeriklerinin yaklaşımını tanımlamaktadır (Koç Akgül, 2013: 319). Afet haberciliği, olay anından olaydan sonra afet bölgesinde yaşamın normale döndüğü ana kadarki süreçte yaşanan tüm gelişmelere medyada yer verilmesini ifade etmektedir. Olağanüstü durumlar meydana gelmesi halinde kamuoyunun gözü kulağı medyada olmakta ve sürece destek verebilmektedir.

Medya, afet yöneticileri ile afetzedeler ve izleyici/okuyucu arasındaki enformasyonun güvenilir şekilde akışından sorumlu olmaktadır. Hükümet yetkilileri, bilim insanları, afet uzmanları, olayın yaşandığı bölgede ya da olay bölgesinin dışında bulunan kişiler ve medya arasındaki bilgi akışı medyanın ürettiği haber ya da içeriklerle gerçekleşmektedir. Görüntülü haber teknolojilerinin gelişmesi ile olayın meydana geldiği yerden görüntüler anlık bir şekilde ekranlarda paylaşılmaktadır ve böylelikle olay uzun süre gündemde tutulmaktadır. Afetzedelerin afet anında ve sonrasında karşılaştıkları riskler, tehlikenin büyüklüğüne göre haberlerde ilk sırada yer verilir. Ayrıca medya afet olayları konusunda vatandaşlar ve hükümet arasında bir köprü vazifesi üstlenmekte, afet yönetiminde problem ve çözümler hakkında karşılaştırma yapma imkânı da sunmaktadır. Medyanın ürettiği içeriklerle kamuoyunun kanaatlerini şekillendirme ve karar verenlerin de kanaatlerini yönlendirme gücü önem taşımaktadır. (Koç Akgül, 2017: 27 aktaran Kütükoğlu, 2021: 221).

Doğal afet haberciliği kamuoyunu bilgilendirme ve afet sürecinin yönetilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda medya büyük bir sorumluluk üstlenmekte ve bu sorumluluğu yerine getirirken dikkatli olmak zorundadır. Medya özdenetiminin ayrı bir öneme sahip olduğu afet dönemlerinde medya çalışanlarının oto kontrolü sağlanması gerekmekte ve medya kuruluşlarının da bu süreçte çalışanlarını doğru yönlendirerek destek olması önemli olmaktadır.

Afet Döneminde Medyada Özdenetim

Medyada afet haberlerinin okuyucu/izleyicilere medyada farklı bakış açılarıyla sunulması objektif haber pratiğini yansıtmaktadır. Haberin doğru olup olmadığı, çeşitli durumlarda müdahalelerin eşit yapıp yapılmadığı, önemli kanıtlardan ziyade açıkça bir tarafa yakınlık gösterip göstermediği haberde önemli noktalardandır. Objektiflikten uzak bir bilgilendirme, afet haberlerinde okuyucu ve izleyici kitleye sık sık üstü örtülü haber aktarma ve eksik bilgilendirme olmaktadır. Doğal afetlerle ilgili haber hikayelerinde çoğu zaman ahlaki veya etik unsurlara çok fazla yer verilmemektedir. Olağanüstü durumlarda ekonomik boyut ön planda yer alırken haberler kısa süreli sonuçlara göre hazırlandığı için kaynaklar yanlış olabileme ihtimaline sahiptir ve bu da haberin güvenilirliğini düşürmektedir. Genel anlamda medyada yer alan olağanüstü olaylarla ilgili yaklaşımların içerikleri, meydana gelen olayın insanlar için ne anlama geldiği, neden olduğu etki ve afete göre tahmin edilen yaklaşımların ne olduğu, haber olarak değerlendirilecek araştırmalar olup olmadığıyla ilgili istatistiksel veriler (can kaybı, yaralı, maddi hasar vb.) ve toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik değerleriyle ilgisi olup olmamasıyla ilgilidir. Bu içerikler hazırlanırken öznel ifadelerin yanında infiallere ve abartılara neden olacak ifadeler yer alabilmektedir (Koç Akgül, 2017: 41).

Olağanüstü durum haberciliğinde gazeteciler içerik oluştururken hızlı bir şekilde yayına hazırlandığı ve afetin etkisi ile karışıklıklar yaşandığı için haberlerin doğruluğunu teyit etmek zorlaşabilmektedir. Bu hususta gazeteciler emin

olamadıkları içerikleri vermekte acele etmemesi gerekmektedir. Afet bölgesindeki eksikliklerin tespit edilmesi ve bu eksikliklerin ivedilikle karşılanması açısından nesnellik doğrultusunda haber sunulması önemli olmaktadır.

Terör saldırılarında, sel, deprem, yangın gibi felaket derecesindeki yıkımlarda hayatını kaybeden insanların, acıların mahremiyetine haberlerde önem verilmemektedir. Duygu ve hassasiyetlerin kötüye kullanılması bazı toplumsal sorunlara, çatışmalara neden olmaktadır (Temiztürk, 2012: 5).

Bu durum Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nde Sarsıcı Durumlar başlığıyla şu şekilde ifade edilmiştir:

Üzüntü, sıkıntı, tehlike, yıkım, felaket ya da şok halindeki insanlar söz konusu olduğunda gazetecinin olaya yaklaşımı ve araştırması insani olmalı ve gizliliklere uyularak duygu sömürsünden kaçınılmalıdır (URL-3).

Etik bakımdan uygun olmayan, haberde kullanılan resimlerin ve haberin dilinin sıradanlaştırılarak fazla sayıda can kaybına ve insanın etkilenmesine yol açan sıra dışı olaylar normal olaylarla bazen de futbol müsabakasıyla aynı üslupta aktarılmaktadır. Acılı annelerin, eşlerin ve yaşadıklarını anlamlandıramayan çocukların görüntülerini kamuoyuna aktarmak için malzeme edilmesi, felaketlerin, yıkımların ve acıların yaşandığı günden sonra yakınlarından izin alınmadan hayatını kaybeden insanların malzeme yapılması medyada sıklıkla yer alan içeriklerdir. Tüm bunların sık sık ekranlarda yer alması meydana gelen felaketlerde yaşanan acının normalleştirilmesine ve psikolojik olarak kabullenmeye neden olmaktadır. (Koç Akgül, 2017: 41). Ekranlarda yer verilen haber içerikleri felaketi yaşayan insanların acılarına, özeline saygılı nitelikte olması önemlidir. Afetzedelere karşı üsluba dikkat edilmesi onların onur ve gururunu kırıcı olmamasına özen göstermek gerekmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde afet haberciliğinde etik anlayış ile ülkemizde meydana gelen ve büyük kayıplara neden olan 6 Şubat 2023'te yaşanan Kahramanmaraş depreminde bölgeye giden muhabirlerin ve televizyon kanallarından sunucular tarafından yöneltilen soruların gazetecilik bakımından doğru olup olmadığını, Alya Şahin'in Akademisyen Prof. Dr. Yasemin Giritli İnceoğlu, Akademisyen Prof. Dr. Barış Doster ve Medya Ombudsmanı Faruk Bildirici ile değerlendirdiği "Deprem haberciliğinin TV karnesi: Canlı yayınlardan Sorular, Sorunlar" adlı dosya incelenecektir.

CNN Türk kanalında Tarafsız Bölge Deprem Özel programında depremin sekizinci gününde yayınlanan bölümünde Kahramanmaraş'taki muhabir Fulya Öztürk' program sunucusu Ahmet Hakan canlı yayın esnasında "Durum nedir? Hemen senden alalım bu bilgiyi. Eğer şimdi bu bebek, anne ve annene çıkartılırsa 92 Erzincan depreminde 197. Saatte çıkarılan Nurcan hemşiresinin rekorunu Egale etmiş olacaklar. Nedir Maraş'ta şimdi durum?" Daha sonra 185. Saatte kurtarılan 10 yaşındaki Ayça için ise Ahmet Hakan "Şu an rekor Ayça' da mı?" (URL-4) İfadesini kullanmaktadır. Programda kullanılan bu ifadeler afetin neden olduğu acıyı görmezden gelerek yarış ve kıyaslama yapılmış, daha önce yaşanan Erzincan

depreminde 197 saat enkazda kalan depremzede ile enkaz altında kalma sürelerinin yarıştırılması habercilik anlayışına uzak kalmıştır.

Depremin üçüncü günü yayınlanan programda da Kahramanmaraş'ta bir kişinin enkazdan kurtarılması üzerine Ahmet Hakan, "75 Yaşındaki Ali Bey'i de istiyoruz Merve. Hadi onu da halledelim." Bu sözlerden sonra programda Ahmet Hakan, 'Bekir Amca'nın son durumu nedir? Eli kulağında diye bilir miyiz?' (URL-4)demektedir. "Hadi onu da halledelim" ifadesi bir haber sunucusunun kullanmaması gereken bir ifadedir. Bu ifade ile program haber programı olmaktan çok gündüz kuşağı programı gibi sunulmuştur. Habercilik için afet bölgesindeki yaşananların aktarılması için "75 yaşındaki Ali Bey'in son durumunu öğrenebilir miyiz?" ya da "Bekir Amca'nın son durumunu aktarabilir misin? İfadeleri yeterli olmaktadır. Bunların dışında "eli kulağında mı?" "Hadi onu da halledelim" gibi sözler habercilik anlayışı ile örtüşmemektedir.

Depremden sonra televizyonda yer alan deprem programlarının dramatik bir gösteri haline geldiğini söyleyen Prof. Dr. Yasemin Giritli İnceoğlu, sunucun kullandığı rekor ifadesinin spor müsabakaları sırasında daha önce kırılan rekoru aşip yeni bir rekor elde etmek anlamına geldiğini ve depremzedelerin enkaz altında kaldıkları süreyi rekor olarak ifade etmenin rahatsız edici bir ifade olduğunu belirtmektedir. Enkazda kalınan süre rekoru jargon olarak medyada deprem terimi olarak sıklıkla kullanıldığını da ifade eden İnceoğlu, enkaz altında kalma süresini kırılan bir rekor olarak değerlendirmenin depremzedenin yaşamış olduğu felaketi dramatize ettiğini, sansasyonel ve kişisel hale getirdiğini vurgulamaktadır. Tüm bunlarla birlikte İnceoğlu, Guy Debord'un ifadesi ile Gösteri Toplumu'nun geleneksel medyada ne kadar baskın olduğunu ve sorumsuz bir şekilde yayıncılık ve yayımcılık yapıldığını belirtmektedir. Ayrıca gazetecinin mucize bir kişi olarak depremedeyi kahramanlaştırmaktan ziyade kişinin kaybetmiş olduğu hakkı üzerinde durmalı ve adalet dili ön planda olması gerektiğini de ifade etmektedir (URL-4).

Enkaz altından kalma süresinin rekor olarak ifade edilmesini Prof. Dr. Barış Doster, rekor kavramı başka konular için kullanıldığını, gazetecilikle habercilikle özdeşleşmeyen ifadeler olduğunu, gazetecilerin heyecan ve dil sürçmesi olabileceğini fakat rekor kelimesinin peş peşe kullanılmasının yanlış olduğu şeklinde değerlendirme yapmaktadır. Faruk Bildirici ise gazetecilerin yaşanan trajik duruma uygun davranması gerektiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda insan yaşamının söz konusu olduğu bir durumu rekorların heyecanlı bir şekilde anlatıldığı yarış pisti gibi aktarmanın doğru olmadığını belirtmektedir. Aynı zamanda Stüdyodaki sunucu ile sahadaki muhabirin ses tonlarındaki heyecan, gazeteci soğukkanlılığına değil müsabakalarındaki rekor anlatımına uygun olduğunu ve egale etmek, rekor kavramlarının telaffuz edilmesi insanların yaşadığı acıyla empati kurulamadığını, acıdan ve insandan soyutlanmış bir dil kullanıldığı ifadelerine de yer vermektedir. (URL-4).

Yayımlar sırasında gazeteciler kullandıkları haber dili ile spor karşılaşmalarını seslendiren sunuculardan farksız olmuşlardır. Haber dili bu anlamda önemli olmakta

ve haber aktarımı sade, süssüz ve nesnel olarak soğukkanlı bir ifade ile yapılması gerekmektedir. Afet dönemlerinde bu tür haber anlayışından uzak haber yapmak olayın önemli noktalarının kaçırılmasına neden olabilmektedir.

Ahmet Hakan başka bir yayında kurtarma çalışmasında bahsedilen kişinin hayatını kaybetmesinin ardından salavat getiren amcayı merakla beklediğini ama maalesef hayatını kaybettiğini söylemiş, yapacak bir şey yok diyerek ardından muhabir Fulya'ya yönelip Hatay'da 5 kişilik aileden ses duyulduğu haberine geçmektedir. Bildirici, Ahmet Hakan'ın bu sözlerini bir programcının merakla beklemesinin yaşanan olayın bir parçası ve haberin unsuru olmadığı şeklinde yorumlamaktadır. Yapacak bir şeyin olup olmadığını araştırmanın bir gazetecinin görevi olduğunu belirten Bildirici, depremzedenin hayatını neden kaybettiğini müdahalelerin yapılıp yapılmadığını, kurtarma çalışmalarında aksaklık olup olmadığını sorması gerektiğini belirtmektedir (URL-4).

Eksikliklere ve yanlışlara odaklanmak yerine ölümü sıradanlaştıracak dilin kullanılması izleyicileri ümitsizliğe düşürecek bir üsluptur. Yüzlerce enkazda kurtarma çalışmaları yapılırken sürecin tamamını hayatta/hayatını kaybetti veya mucize yaşandı/yaşanmadı ikilemine düşürmektedir. Uzun süre mucizelere kamera doğrultup, kayıpları bir cümle ile geçiştirmek ne gazetecilik anlayışına ne de insani anlayışa uygun olmaktadır.

İnceoğlu bu durum için orada yaşanan duruma saygı duyduğunu belirten dilin yayın anında kullanılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Acının ve sevincin pornografisinin yapılmaması gerekmektedir. Bunun yerine deprem nedeniyle binaların yıkılması ve çok fazla insanın hayatını kaybetmesi ya da deprem bölgesinde yaşam mücadelesi vermesi bir kader değildir. Gazetecilik, depremde binaların neden yıkıldığını, sorumlularının kimler olduğunu ortaya çıkarma görevini üstlenen bir meslektir. Göçük altında yakınları olan insanlar için sevinç gösterisi yapılan gazetecilik anlayışı empatiden yoksun bir yayıncılıktır. Korkunç, ölümcül, harap ifadelerini kullanılmamalı, abartıcı ya da manipülasyon içerikli grafik ve fotoğraf habercilik anlayışı ile uyuşmamaktadır. Bu tür içeriklerin kullanımı panik yaratabilmekte ve kaygıyı arttırabilmektedir (URL-4).

Yaşanılan her doğal afetle birlikte haberciler olayın yaşandığı bölgedeki acıya ve sevince dikkat çekmektedir. Fakat habercilik yaşanan acıyı gözler önüne sermek değil acının yaşanmasına neden olan felaketin büyüklüğüne odaklanarak sorun ve çözümlerinin gündemde tutulmasını sağlamaktır. Böylelikle yaşanan afetin muhtemel tekrarı için önlem almak mümkün olmaktadır.

Habertürk'te 9 Şubat 2023 tarihinde yayınlanan Açık ve Net Deprem Özel adlı programda Kübra Par isimli sunucu Malatya'dan canlı yayın yapıldığı sırada bir vatandaşın kurtarıldığını ve ekiplerin orada olmasından bir vatandaşa daha ulaşıldığının anlaşıldığını canlı olarak yayınladıklarını belirtmektedir. İnceoğlu'na göre insanlar hikayelerini kendi yöntemleriyle anlatmalarına müsaade etmek gerekir. Depremzedelere neler çektiklerini anladığını ifade etmek anlamsız olmaktadır. Depremzedeği dinlemek çok önemlidir, şok yaşayan birine nasıl hissediyorsun? diye

sormak çok yanlıştır. Habercinin bilgiç bir tavırla sürekli konuşmasından ziyade depremzedenin konuşması önemlidir (URL-4).

Bildiriciye göre büyük bir ulusal travma sırasında bir görüntüyü ilk kez biz ekranlara getirdik diye böbürlenilmesi son derece yersizdir. Böylesi bir afette tiraj ve reyting endişesi gibi mesleki yarışların bir kenara bırakılması gerekmektedir. Yaşanılan felaket sonrasında insanların sağ olarak kurtarılması sevindirici olmakla birlikte binlerce insanın hayatını kaybetmesi ve yaralanması düşünüldüğünde kurtarma anlarına uzun süre odaklanmak yaşanan felaketin gerçek boyutunu gölgeleme ihtimali söz konusu olabilmektedir. Bunun yerine depremin çok fazla yıkıma neden olmasının sebeplerine ve arama kurtarma çalışmalarındaki yetersizliklere odaklanılması gerekmektedir. Depremzedelerin kurtarılma anının görüntülenmesi Doster'e göre vatandaşlar sağ olarak kurtarıldığında sedyedeki yaralıya mikrofon uzatıp duygu ve düşüncelerini sormak doğru değildir. Haberde görsel ve ayrıntı önemli olsa da abartılı bir şekilde hikayeleştirme habercilik anlayışına uygun olmamaktadır (URL-4).

Afet bölgesinden sürekli olarak canlı yayın yapılması olayın kanıksanmasına yol açabilmekte ve sunucuları yorum yapmak zorunda bırakmaktadır. Bunun gibi birçok durum yoğun ve aralıksız devam eden canlı yayınlar nedeniyle yaşandığı için yayınların düzenli aralıklarla yapılması gazetecilik anlayışının korunması ve gelişmeleri takip eden izleyiciler için daha sağlıklı olabilmektedir.

Ahmet Hakan yayında bir kişinin enkazdan kurtarılması sırasında güzel haber geleceğini öyle anlaşıldığını, içine bir umut doğduğunu ve belki de bir hissiyat olduğunu söylemiştir. Hakan ayrıca buradan bir mucize çıkacak ifadelerini de kullanmıştır. Bildiriciye göre stüdyoda bulunan bir sunucunun duygularına yer vermesini hem öznellik olarak hem de habercinin bu ifadelerinin sahadaki gerçeklerden uzaklaştırmak olarak değerlendirmektedir. Hem sahadaki hem de stüdyodaki habercinin gerçeğe bağlı bilgiler yerine duygularını aktarması boş yere umut vermesi doğru kabul edilmemektedir. İnceoğlu da haberin anlatımının öznelleştirilmesinin doğru olmadığını ifade etmektedir. Mucize ve kahraman gibi ifadelerin kullanılması aşırı dramatizasyon içeren habercilik pratikleri sadece hikayelere gereksiz yoğunlaşma ile beraber haberin bağlamından uzaklaşarak verilmesine de örnek olmaktadır (URL-4).

Habertürk'teki bir canlı yayında Nagehan Alçı, Kübra Par ve Faruk Aksoylu, deprem bölgesindeki muhabir Mehmet Akif Ersoy ve Zülfikar Ali Aydın'a "enkazlardan ses duyuluyor mu? Vatandaşların çığlıkları hala geliyor mu? Kimse yok mu? Seslerinin duyulduğunu söylemişin hala devam ediyor mu?" sorularını yöneltmişlerdir. Doster, sürekli olarak bu soruların tekrarlanmasının izleyicinin dikkatinin uyanık tutulması için olsa da doğru olmadığını ifade etmektedir. Stüdyodan gelen bu sorular sahadaki muhabirin enkaz alanına yaklaşmasına neden olmaktadır ve bu da arama kurtarma çalışmalarının aksamasına neden olmaktadır (URL-4).

İnceoğlu da bu tekrarları yanlış bulduğunu belirterek yardım çığlıklarına sürekli olarak vurgu yapmanın ailelerin nasıl etkileneceklerinin düşünülmediği yanlış bir

habercilik örneği olduğunu ifade etmektedir. Felaketin görünen yüzünden çok etkilerine odaklanmak gerekmektedir. İnsanların mental durumuna zarar veren yayınları ekrana getirmemek gerekirken bu yayınlanan haberlerin sonuçları düşünülmesi gerekmektedir. Panik, umutsuzluk ya da umut oluşturup oluşturulmadığı sorgulanarak haber yapılması sorumlu habercilik anlayışı olarak değerlendirilmektedir. Bildirici bu ifadelerin kurtarma operasyonlarındaki yetersizliklere dikkat çekmesi nedeniyle doğru olduğunu belirtmektedir. Bu tekrarların sürekli yapılması kurtarma çalışmalarının hızlanmasına katkı sağlayabilmektedir. Kurtarma çalışmalarının yapılamaması depremin ikinci gününde bu seslerin azalması neden olmuştur (URL-4).

Deprem bölgesinde enkaz altında yaşam mücadelesi veren kişilerin yardım çığlıklarının yoğunluğunu belirtmek acının ekranlara yansıtılmasının başka bir boyutu olmaktadır. Bu tür haberler bölgede daha çok arama kurtarma çalışmalarının gerekliliğine vurgu yapıyor olsa da deprezede yakınları ve izleyiciler için travmaya neden olabilmektedir.

Göçük altındaki deprezedeyle kurtarma çalışmalarını yapan kişilerin konuşmasının ekranda görüntülenmesinden sonra Ahmet Hakan, görüntünün müthiş olduğunu, tekrar başa alıp dinlemek istediğini belirtmekte ve bir kişinin enkazdan kurtarılmasının ardından muhabire, hoş geldin de bağır sesini duysun demektedir. Aynı programdaki bir başka sunucu Fulya Kalfa da muhabire Türkiye'nin onun çıkmasını beklediğini söylemesini ve bağırarak söylemesini sağlamaktadır. Birçok kanalda örneğine fazlaca rastlanılan bununun gibi durumları İnceoğlu, şaşkınlık içerisinde izlemiş olduğu muhabirin “tuğlaya mikrofonu uzatacağım” dedikten sonra “Ercan Bey sesi mi duyuyor musunuz?” diye seslenmesini örnek göstererek deprezedeyle muhabirin kendisi tespit etmiş, şov yapar gibi toy, sorumsuz ve utandıran tavrını örnek göstererek eleştiride bulunmaktadır (URL-4).

Bildirici'ye göre kurtarma çalışmaları sırasında enkazdaki kişilerin görüntüleriyle kurtarma ekiplerinin bu kişiler ile diyalogunun yayınlanmasının sakıncası olmadığını ancak bu görüntülerin dijital ayak izi oluşturması ve travmaya neden olacağı için bu görüntülerin uzaktan çekilmesi gerektiğini, insanların en önemlisi de çocukların yüzlerini teşhir etmeden yayınlanmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Habercinin enkazdaki kişiye seslenmesi Bildiriciye göre kurtarma çalışmalarının şov haline getirildiğini göstermekle beraber haberciliğin gösteri ile uyuşmadığı büyük bir trajedinin yaşandığı esnada şov yapılması gazetecilik için vahim bir durumdur. Ayrıca kurtarılan vatandaşın sağlık durumunun henüz bilinmediği, enerjisinin gereksiz yere harcanmaması gereken bir durumda yapılmaması gerekmektedir (URL-4).

Her iki durumu da etik olarak doğru olmadığını belirten Doster, deprem bölgesindeki çoğu muhabirin çocuklarla yayın yapıldığını, örneğin Show TV'de yayınlanan Ebru ve Murat ile Bu Sabah programında 10 Şubat 2023 günü ekranlara gelen bölümünde program sunucusu Ebru Akel'in muhabire “çevredeki çocukların seslerini dinleyebilir miyiz?” diye sorması üzerine travma yaşamış çocuklara sorular

solulması ve görüntülerinin yayınlanmasını yanlış olarak değerlendirmektedir (URL-4).

İnceoğlu ise depremde çocukların ‘poster çocuklar’a dönüştürülmelerinin yanlış olduğunun altını çizmektedir. Bu durum çocukların yaşadıkları durumu algılamakta zorlanmasına yol açabilmekte aynı zamanda çocuklar iyi görünseler de aslında iyi olmamaktadırlar ve rahatlamaya ihtiyaç duymaktadırlar. Görüntülerini yayınlamak çocuklar için incitici olmakla beraber utandırıcı da olabilmektedir. Bildirici ise çocuk ve bebek görüntülerinin ekranlardan izleyiciye aktarılmasının büyük yanlış olduğunun altını çizmektedir. Çünkü bebek ve çocukların görüntülerinin ekranlarda yayınlanması hem mahremiyetleri hem de güvenlikleri bakımından tehdit oluşturmaktadır. Görsel ve yazılı basın bu konuya hassasiyet göstermemektedir (URL-4).

Deprem bölgesinden yapılan yayınlar sırasında kurtarılan depremzedelere ve arama kurtarma çalışmalarına odaklanılması ile beraber bölgedeki muhabirlere yönelik de sorular yöneltilmektedir. Bölgede görev yapan muhabirlerin zorlu şartlar altında yanına aldıkları eşyaları, çantalarında neler olduğunun sorulması doğru olarak değerlendirilmemektedir. Bunun gibi durumlarla canlı yayın sırasında değil yayından bağımsız olarak ilgilenilmesi gerektiği vurgulanmakta ve muhabir yaşanan durumu aktarmak için görevlendirilmektedir.

15 Şubat 2023’te Halk TV’de yayınlanan Yeni Bir Sabah adlı programda İsmail Küçükkaya deprem alanındaki muhabir İrfan Aktan’a depremin sembol habercilerinden olduğunu ve muhabirin cansiperane çalıştığını söylemektedir. Bunun gibi ifadeler başka programlarda da rastlanılmaktadır. Bu durumu İnceoğlu, sunucuların muhabire moral vermek ya da motive etmek gibi bir görevi yoktur. Muhabir uykusuz kalması kaçınılmazdır ve izleyici muhabirin çalışma şartlarının zorluğunun farkında olduğu şeklinde değerlendirmektedir. Doster’e göre bu durum muhabirin azmini arttırmaktadır. Fakat bu durumun abartılmaması gerektiğinin de altını çizmektedir (URL-4).

Afet bölgesinde görevlendirilen kadın muhabirler için afet bölgesinde kadın olmanın zorluğuna vurgu yapılması cinsiyetçi bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Hassasiyetler cinsiyetlere göre değişmediği kadın ve erkek muhabirlerin çalışma şartları ve zorluğu konusunun tartışılmasının yersiz ve zamansız olduğu belirtilmektedir. Deprem bölgesinden muhabirler tarafından yapılan yardım çağrılarına yönelik ise habercinin en önemli görevi olmakla birlikte bu çağrıları yapmadan önce güvenilir kaynaklardan teyit edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Canlı yayınlar sırasında şahit olunan bir diğer konu ise deprem bölgesindeki muhabirlerin güvenliğinin sağlanmasıdır. Daha önceki depremlerde hayatını kaybeden gazeteciler olması nedeniyle gazetecilerin güvenli ortamda dinlenmeleri önemli bir unsurdur. Aynı zamanda o bölgede uzun süre görev yapan gazetecilerin stres bozukluğu ve psikolojik sorunlar yaşamaları nedeniyle gazetecilerin destek almaları sağlanması zorunluluk gerektirmektedir.

SONUÇ

Özdenetim sisteminin gönüllülük esaslı olması itibari ile bir yaptırım kabul etmediği açıkça görülmektedir. Birtakım girişimlerde bulunulmuş fakat beklenildiği gibi başarı ile sonuçlanmamıştır. Özdenetim uygulamalarının başladığı 1960 yılından itibaren görülen tüm denemelerde oluşturulan sistemlerin, özdenetime tabi olan gazetecilere ya da yayın organlarına uygulanan “teşhir”, “kınama” gibi yaptırımlar gazetecilerin ya da yayın kuruluşlarının itibarını zedelemiştir. Yaptırıma maruz kalanlar özdenetim uygulamalarından çıkmıştır. Burada dikkat çeken nokta gönüllülük esasına dayanan özdenetim uygulamalarının sınırlı da olsa yaptırım uygulaması ile tüzel kişilik elde etmiş olmalarıdır. Gazetecilerin ve yayın organlarının bu yapılar içerisinde kalıcılığı herhangi bir yaptırıma maruz kalana kadardır. Bu nedenle de bu uygulamalar da kalıcı çözüm sağlamamıştır.

Özdenetim uygulamasını zorunlu kılan ifade özgürlüğünün devlet eliyle kısıtlanması ve kamuoyunun haber ve bilgi alma hakkının sağlıklı biçimde sağlanması ile gazetecilik mesleğinin saygınlığı azalmaktadır. Fakat ifade özgürlüğü kavramından ne anlaşıldığı da önemli olmaktadır. İfade özgürlüğünün kısıtlanmasının sınırlılıklarının net çizgilerle çizilmemesi ile birlikte gazetecinin paylaştığı herhangi bir bilginin bu sınırlılıkları kapsadığı gerekçesi ile haberi paylaşan gazeteciye yaptırım uygulanabilmektedir.

Ombudsmanlık uygulamaları ise başlangıçta başarı gösterse de haberi üreten gazeteciler ve yayın kuruluşları ile ombudsman arasında birtakım çatışmalar kaçınılmaz olmuştur. Eleştiri kaldıramayan kişiler icra ettiği mesleğin gerektirdiği gibi mesleği yapmak yerine ombudsmana karşı bir tavır sergilemesi de etik dışı değerlendirilmelidir. Tarafların çatışmalarının önüne geçilmesi ve özdenetim uygulamasının işleyişinin zedelenmemesi adına ombudsmanlık görevi yürüten kişinin kimliğinin gizli tutulmasının çözüm olması mümkündür.

Kahramanmaraş merkezli meydana gelen ve asrın felaketi olarak değerlendirilen depremde sergilenen habercilik örneği alanında uzman kişilerce değerlendirilmiştir. Deprem bölgesinden yapılan canlı bağlantılarda stüdyodaki sunucuların sahada görev yapan muhabirlere yönelttikleri sorular ve kullandıkları ifadeler gazetecilik etiği açısından yorumlanmıştır. Bu yorumlar haberin aktarılmasındaki üslup, haberde verilen görüntüler, muhabirlerin olay yerinde sergiledikleri tavırlar için yapılmaktadır. Depremzedeler için kullanılan mucize ya da kahraman gibi sıfatlar ile felaketin sadece tek boyutuna odaklanması gazetecilik anlayışına uygun olamamaktadır. Bu durum realiteden kopmaya dikkat çekilmesi gereken konulara gölge düşürmeye neden olmaktadır.

Üzerinde durulması gereken bir başka nokta ise haberlerde verilen görüntülerin özellikle bebek ve çocuk görüntülerinin ekranlara net olarak verilmesidir. Medyada bu tür görüntülere oldukça fazla yer verilmekte minik depremzedelerin kurtarılmaya anı görüntüleri ile haberler dramatik bir şekilde sunulmaktadır. Habercilik açısından etik olmayan bu yayıncı anlayışı sadece küçükler açısından değil depremzede yetişkinlerin görüntüleri içinde etik dışı kabul edilmektedir. Yaşam mücadelesi veren ya da bir

şekilde ölümden kurtulan insanların yaşadıkları şoku atlatmalarını zorlaştırmakla kalmayıp bir şok daha yaşamalarına neden olabilmektedir. Afetten kurtarılan bireylerin görüntülerinin milyonlarca insanla paylaşılması ve bu görüntülerin uzun süre sonra da erişilebilir olması kişinin mahremiyetinin korunması açısından görüntüsünün yayınlanmaması, yayınlansa bile bu görüntünün gizlenmesi gerekmektedir.

Afetzedelerin enkaz altında kaldıkları sürelerin yarıştırılması da gazetecilik anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Depremin ardından arama kurtarma çalışmalarına odaklanarak saat vurgusu yapmak son derece gereksiz olmaktadır. Çünkü depremin meydana geldiği gün ve saat belli olması nedeniyle izleyiciler geçen sürenin farkındadır ve saat vurgusu yapılarak sağ kurtarılan kişilerin mucize olduğunu belirtmemelidir. Diğer yandan sonrasında kaç kişinin sağ kurtarılacağı bilinmemesi nedeniyle de mucize olarak nitelendirmek önemsiz olmaktadır.

Afet haberciliğinde acının ve sevincin aşırıya kaçılarak aktarılması haberin tek bir olaya odaklanmasına yol açmaktadır. Bu anlamda haberlerin duygusal olarak aktarılması kaçınılmaz olsa da haberciler soğukkanlı olmaya çalışmalı ve yaşanan olaydan sonra bölgeye dikkati çekmek ve oradaki sürecin yönetilmesine katkı sağlamak önceliği olmaktadır. Sonuç olarak yaşanan felakete anlaşılmıştır ki afet haberciliği konusunda gereken özen gösterilmemekte, gazetecilik etiği göz ardı edilmektedir. Aynı hataların yapılmaması adına habercilerin yaşananlardan ders almaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Arvas, İ. S. (2014). *Türk Basınında Etik ve Özdenetim*. Beta Yayıncılık, İstanbul.

Arvas, İ.S. (2018). *Türk Basınındaki Özdenetim Arayışlarına Tarihsel Bir Bakış*. Editör: Suat Gezgin, Medya ve İletişime Diyalektik Bir Bakış, Eğitim Yayınevi, Konya.

Aşkan, H. (2018). Türk Basınında Okur Temsilcisi Köşeleri Üzerine Bir Araştırma. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, 3 (1), 244-267.

Avşar, Z. (2014). Özdenetim, Sosyal Sorumluluk ve Medyada Ombudsmanlık Uygulamaları. *Ombudsman Akademik*, (1), 59-68.

Ayten, A. (2013). Bir Özdenetim Aracı Medya Etik Konseyi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. Istanbul University Faculty of Communication Journal*, 0 (44), 1-17.

Bakar, H. Ve Altay, R. (2020). *Medyada Özdenetim: Hürriyet ve Sabah Gazetesi Okur Temsilcilerinin Köşe Yazılarına Yönelik İçerik Çözümlemesi*, Editör: Suat Gezgin, Hasan Çiftçi, Dijital Çağda Değişen Gazete ve Gazetecilik, Ankara: İksad Yayınevi.

- Girgin, A. (2006). Yazılı İletişimde Meslek İlkeleri ve Basın Konseyi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 0 (27), 47-62.
- Gül, M. (2013). Basın-Yayın Organlarındaki Özdenetim Uygulamalarının Habercilik Üzerindeki Etkilerine Eleştirel Bir Bakış. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 2 (5), 147-162.
- Kaya, İ. (2020). “Gazetecilik Alanında Etik Tartışmalar ve Ombudsmanlık: Türkiye Örneği” Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Koç Algül, S. (2013). *Türkiye’de Risk Toplumunu Süreci*. Ş. Çağlar (Ed.). Şövalyelik mesleği gazeteciliğin uzmanlık alanları (s. 317-344). Konya & Literatürk.
- Koç Akgül, S. (2017). Olağanüstü Durumlar, İletişim ve Habercilik Yaklaşımları. *TRT Akademi*, 2 (3), 6-47.
- Kösedag, M. S. (2018). “Yazılı Basında Özdenetim Sorunu ve Basın İlan Kurumu’nun Denetim İşlevinin Basın Özgürlüğü Açısından Değerlendirilmesi” *Turkish Studies*, Volume (13) 10, 497-513.
- Kütükoğlu, E. (2021). Afet Gazeteciliğine Gündem Belirleme Kuramı ve İzmir Depremi Haberlerinden Bakış. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 4 (2), 211-233.
- Özçelik, Z. (2019). Yerel Gazetelerde Okur Temsilciliği Uygulamaları: Sakarya Yerel Gazeteler Örneği. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Özdemir, S. (2006). Türk Medyasındaki Gazetecilerin Medya Etiğine Yaklaşımları: İstanbul Örneği. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ.
- Özgen, M. (2006). *Gazetecinin Etik Kimliği*. Set-Systems, İstanbul.
- Özgen, M. (2012). “Basının Kendi Kendini Denetimi (Basında Otokontrol)”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 0 (6), 61-73.
- Soydan, E. & Alpaslan, N. (2014). Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevi. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 53-64.
- Sönmezer, Z. (2022) *Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar: İletişimin Ekonomi Politikası*, Editör: Ferihan Ayaz, Birgül Taşdelen: Bir Yaşam Alanı olarak Dijital Medya, Konya, Eğitim Yayınevi.
- Temiztürk, H. (2012). Türk Medyasında “Olağandışı” Nın Haberleştirilmesine Etik Bağlamda Eleştirel Bir Yaklaşım. *Atatürk İletişim Dergisi*, (3), 39-54.
- Tikveş, Ö. (1968). Basında Kendi Kendini Kontrol Sisteminin Hukuki Yönü. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 34 (1-4), 184-200.

Türker, Ö. (2001) “Türkiye’de Ulusal Ölçekte Yayın Yapan Özel Radyolardaki Özdenetim Sisteminin İşleyişi” Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basım ve Yayımcılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Yılmaz, S. & Algül, A. (2019). Afet İçerikli Haberlerin Sosyal Öğrenme Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 9 (2), 234-248.

Zlatev, O. (2011) “Medyada Hesap Verebilirlik Sistemleri (MAS) ve Bunların Güneydoğu Avrupa ve Türkiye’deki Uygulamaları”, Profesyonel Gazetecilik ve Özdenetim, UNESCO, Türkiye.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 <https://bitly.ws/U2iC> (Erişim Tarihi: 29.03.2023)

URL-2 <https://www.basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleleri/> (Erişim Tarihi: 26.12.2022)

URL-3 <https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/t%C3%BCrkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk-bildirgesi/bildirge.html> (Erişim Tarihi: 29.03.2023)

URL-4 <https://journos.com.tr/tv-deprem-haberleri-gazetecilik> (Erişim Tarihi: 30.03.2023)

Atf İçin: Bolat, A. G (2023). Afet Döneminde Medyada Özdenetim ve Özdenetim Uygulamaları, Yeni Medya Elektronik Dergisi, Yeni Medya Elektronik Dergisi, 7 (3), 175-197.